

ds. Joep Dubbink

Schriftlezingen: Deuteronomium 24:17-22 – Lucas 14:1, 7-14

Gemeente van onze Heer,

Vanochtend hebben wij twee heel praktische teksten onder handen: ze gaan over zaken uit het dagelijks leven, sociale wetgeving, omgangsregels. Dat heeft iets voor: ik hoor nogal eens mensen zeggen, 'ik ben een praktisch gelovige, steek je handen maar uit je mouwen'; maar ja, aan de andere kant: is dat niet wat weinig, wat dunnetjes, geestelijk laag water? Goed doen binnen je gemeenschap kan iedereen, daar hoef je geen gelovige voor te zijn, er zijn fantastische humanisten. Waarom dan nog een kerk, waarom een geloofsgemeenschap?

Wat helpt is, je te realiseren hoe dat zit in bijbels verband. De grondtoon in de bijbel, zowel in het oude als in het nieuwe testament, is Joods. Daarmee bedoel ik: geloven is een werkwoord, onlosmakelijk verweven met heel je leven. 'Bij ons woont God in de keuken', hoorde ik een Joodse vrouw eens zeggen; koosjer koken was voor haar een vorm van godsdiensttoefening. Dat is nog iets meer dan 'de consequentie van' geloof, dat zijn twee stappen, zo denken wij. Ik geloof in God de Schepper die ons deze aarde heeft gegeven en daarom vind ik dat ik zorgvuldig met die aarde om moet gaan. Prima, maar in Joods en bijbels beleven is dat nog meer een eenheid, het een kan eenvoudig niet los van het ander.

Geboden doe je omdat het geboden zijn, leefregels, die je vertrouwt. Maar dat betekent niet, dat er niet soms een uitleg gegeven kan worden, om je extra te motiveren.

Onze Deuteronomium-tekst laat dat goed zien. Tot tweemaal toe horen we een motivatie voor een gebod dat gegeven wordt. 'Gedenken zul je dat je dienstknecht was in Egypte. Die motivatie wijst een gedeelde ervaring, een gebeurtenis in het verleden.

Elke gemeenschap heeft, als het goed is, een verhaal te vertellen over zichzelf – onze makke is, momenteel, dat we niet meer een goed, gedeeld verhaal hebben waarin iedereen zich herkent. Het bijbelse Israël beschouwt zichzelf als een gemeenschap die bevrijd is, door God, uit hun slavenbestaan in Egypte. Niet zichzelf bevrijd heeft, maar bevrijd werd. Een gemeenschap die geen god uitkoos, maar door God uitgekozen werd. Niet omdat ze een belangrijk of talentrijk volk waren, maar omdat ze slaven waren, verdrukt en vertrapt.

Dat is het collectieve geheugen van Israël. Dat vier je op Pesach, met de seidermaaltijd, de matses en de verhalen, de bittere kruiden en de psalmen en alles wat erbij hoort. Maar dat werkt óók door in de wetgeving. Misschien is dat wel de sterkste motivatie om een bepaalde keuze te maken in je leven: dat je het zelf ook hebt meegemaakt. En als je het nu niet hebt meegemaakt – en je kúnt nou eenmaal niet alles hebben meegemaakt, wij zijn doorgaans geen allochtoon of vluchteling geweest, en alleen de ouderen onder ons herinneren zich hoe gruwelijk een oorlog was? Wel, dan moet je proberen toch die houding aan te nemen, om je alsnog daarmee te verbinden. Daarom staat in de liturgie rond de Pesachmaaltijd, dat je die moet vieren alsof je zelf uit Egypte was weggetrokken. Dat betekent niet dat je alsnog probeert jezelf een slachtoffer-status aan te meten, maar dat je solidair bent met wie nú in dezelfde positie zit als jij – of je voorouders – destijds.

Dát is een echte motivatie om dingen anders te doen: dat je weet van de andere kant, van de onderkant, de kant waar de klappen vallen. Je weet hoe het is om vreemdeling en slaaf te zijn, en

daarom behandel je ze rechtvaardig. Dat maakt van deze richtlijn méér dan zomaar een wet of leefregel.

Zoals ik het nu schets, van ervaren van bevrijding naar solidariteit, dat gaat niet vanzelf. Het is niet automatisch zo dat voormalige slachtoffers zich beter gaan gedragen. Soms is er sprake van een fatale kringloop: slachtoffer wordt dader. Wie kinderen mishandelt of misbruikt, blijkt vaak zelf vroeger slachtoffer te zijn geweest. Het directielid dat vanaf de werkvloer promotie maakte, en vroeger nog vakbondsactivist was, is niet per definitie socialer en menselijker dan andere directieleden. Het gaat om een houding die je moet aanleren en oefenen, en daarom staat het hier als een opdracht: gedenk. Gedenk, dat je knecht was, en dat de Eeuwige jouw God je heeft losgekocht. En kijk, daar komt zomaar God ter sprake. Niet zo van 'laten we het eens over God hebben' maar in zijn daden, zijn bevrijden: als jij je bevrijd weet, bedenk dan dat ook anderen dat toekomt. Als jij God dankt voor de rijkdom of relatieve rijkdom waarin je leeft, wat doe je daar dan mee, kun je dat dan ook delen met wie het minder getroffen heeft? Wij doen dat niet zo makkelijk, God zo ter sprake brengen, ik ook niet – zouden we misschien toch moeten proberen.

Wat wordt er eigenlijk van je gevraagd? Helemaal niet zoveel! Dit is een gebod tegen de schrapigheid, de gierigheid, het maximaliseren van de winst door het uitwringen van de bedrijfskosten (lees: salarissen van de werknemers). We zien er dagelijks voorbeelden van in de media, en we werken er allemaal aan mee door supergoedkoop te willen vliegen, of supergoedkope kleding te willen kopen – als het bijna niks kost, dan kán eenvoudig degene die het naaide er geen goed loon aan verdienen.

Dit gebod zegt: doe dat nu eens niet, laat ook wat voor anderen over. Haal niet de laatste olijf van je boom, de laatste druiventros uit je wijngaard. Laat wat over voor wie tekortkomt – een eenvoudige vorm van sociale zorg. Zó wordt het leven goed, wanneer je zo royaal uitdeelt.

* * *

Jezus en zijn regel over eersten en laatsten, dat is veel makkelijker, toch? We zijn immers beleefde mensen, we laten elkaar voorgaan, we houden deuren open, 'na u, na u!' Maar is dat stukje burgerlijke beleefdheid – dat ik overigens niet graag zou inruilen voor ellebogenwerk! – nou precies wat Jezus bedoelt? Ik denk dat we iets dieper moet doordenken. Er zijn heel wat 'heren' die wel netjes de deur voor een vrouw openhouden, maar in hun bedrijf geen vrouw naast, laat staan boven zich dulden. Het lijkt mij eerder te gaan om het niet-achterstellen, niet discrimineren, maar juist voortrekken van wie achterblijft. In Deuteronomium is dat de beroemde drieslag van wees, weduwe en vreemdeling, die extra rechtsbescherming nodig hebben; bij Jezus zijn het de armen, verminkten, kreupelen en blinden: die horen op de eerste plaatsen te zitten.

Maar wij discrimineren toch niet? Nou... In mijn eerste standplaats was er lang geleden een grote handwerkclub die uit verschillende groepjes bestond, en als je goed keek waren die ingedeeld naar sociale gelaagdheid. Toen de man van één van de leden flink promotie maakte, merkte zij schertsend op dat ze 'nu zeker wel bij groepje één mocht.' Oei. Dat was over de schreef, er werd angstvallig gezwegen: dat dééd je niet, zo'n mechanisme aan de kaak stellen. Want het was wáár, dat bewees het gegeneerde zwijgen wel... Ik geloof dat Jezus precies dát doet: het mechanisme van onze verborgen voorkeuren aan het licht brengen, het ons-kent-ons denken, het old boys netwerk, en inderdaad, de witte mannen op leeftijd – hoor wie het zegt. Die kritiek is niet prettig. We horen niet graag dat mensen ook in Nederland gediscrimineerd worden om hun kleur, herkomst of geaardheid – en toch is het onmiskenbaar, zegt iedereen die jongeren van Nederlandse- en migratieachtergrond aan een stageplaats moet helpen.

Maar we zijn toch geen racisten! Nee, dat zijn we niet, echt niet. En toch doen we soms wel zo, onbewust gaan we om met mensen die op ons lijken, bewegen ons in kringen van gelijken.

God kijkt naar de mensen aan de onderkant, en Hij doet aan positieve discriminatie. God kiest altijd voor de kleine, de achterblijver. Wij kijken naar de top, naar de winnaars, zilver is niet goed genoeg, pas met goud krijg je een koninklijke onderscheiding... Zolang het om sport gaat, vooruit, maar in het echte leven moet het anders gaan. En dat gaat verder dan liefdadigheid: ik denk dat we Jezus verkeerd begrijpen als we ons schuldig gaan voelen over verjaardagen met familie en vrienden. Het gaat in onze situatie eerder om beleid: om de manier waarop we als samenleving de achterblijvers behandelen, de gehandicapten, mensen in de WIA of de bijstand, daklozen.

U ziet, het simpele verhaaltje gaat iets verder dan we dachten en er is nog meer. Jezus prikt echt door, en we zijn er niet door bescheidenheid – achteraan in de kerk gaan zitten om niet de kritiek te krijgen van ‘die zit altijd vooraan in de kerk, maar...’, en jezelf niet aanbieden voor een vrijwilligersfunctie maar wachten tot je gevraagd wordt – en o jee, als dat niet gebeurt! Dat is een heel sociaal spel, dat in allerlei varianten wordt gespeeld, en vaak zijn we het ons niet eens bewust. Voer voor psychologen!

Dat geldt ook voor het punt waar het Jezus in het tweede gedeelte om gaat is, de kwestie van voor-wat-hoort-wat. Het gaat er dus niet om dat je geen vrienden mag uitnodigen, het punt is, dat je je moet afvragen wie je uitnodigt, en waarom. Waarom doe je iets voor iemand, waarom geef je iemand iets: om iets terug te krijgen, al is het maar dankbaarheid? Of is het gewoon, echt, goeddoen zonder bijbedoelingen? Er zijn psychologen die zeggen dat dat niet bestaat, dat elke menselijke daad altijd egoïstisch is, uit op winst, maar zo cynisch wil de bijbel niet zijn. Het kan: goed doen om het goede te doen; en het gebeurt ook, Goddank, dag aan dag. En dáár is het God om te doen.

* * *

Valt nog wel mee he, met die diepgang en dat al te oppervlakkige? Maar er zit nog één juweeltje in het verhaal verstopt.

Met het doen van de geboden kun je erg met jezelf bezig zijn. Gaat het je om het doen van het goed, of gaat het erom, jezelf een goed mens te voelen? Luther heeft ontdekt dat hij daarin vastliep, hij viel zichzelf altijd tegen en moest het van genade hebben. En in Deuteronomium kun je dat terugvinden in het verhaal van de vergeten schoof.

Als je op je land gemaaid hebt en geoogst, en je hebt per ongeluk een schoof laten staan en niet meegenomen, dan mag je later niet teruggaan om die schoof op te halen. Waarom wordt dat verteld? Het lijkt een verdubbeling van het verbod om je wijngaard en je olijfboom na te zoeken. Maar de rabbijnen zeggen: elk gebod heeft zin, dat eerste gebod was tegen de gierigheid, dat van de vergeten schoof moet iets anders betekenen. En ze vertellen het verhaal van een man, die alle 613 ge- en verboden van de Thora had gehouden. Op één na: dit gebod. Want het merkwaardige van dit gebod is, dat je het niet met opzet kunt doen: je moet namelijk eerst een schoof vergeten, en je kunt niet met opzet iets te vergeten! De man kon natuurlijk wel een schoof opzettelijk op het land laten staan, maar dat was niet waar dit gebod over ging. En hoezeer hij ook zijn best deed, dit gebod bleef hem weerstaan. Want hoe meer hij zijn best deed om een schoof te vergeten, hoe minder dat natuurlijk lukte!

Daarin, zeggen de rabbijnen, zit een diepe gedachte. Het leven naar Gods gebod is geen project dat je in eigen hand hebt en kunt volbrengen. De trots van ‘kijk mij eens even een goed mens zijn’, die past ons niet, zelf niet na 612 geboden. Daarvoor is dit ene gebod, waarvan de vervulling ons alleen maar geschonken kan worden in de vorm van een vergeetachtig moment, dat we zelf niet de hand hebben. En wie hebben er baat bij: precies, de armen.

Wat een mooie verhalen toch, goed beschouwd, dat kleine gebod uit Deuteronomium is mij zeer lief geworden, en ook dat verhaal over Jezus. Is het toeval, dat Lucas dat plaatst op de sabbat, de dag waarop je tot rust komt en nu even niet bezig moet zijn met wat je allemaal móet? En is het toeval dat hij in zijn voorbeeld verwijst naar een bruiloft, waar gasten zijn? 'Bruiloft' en 'genodigden', dan moet je wel denken aan de bruiloft van het Lam, de grote voleinding. Dáár wijst Jezus ons heen: elke sabbat, elk feest, wijst al vooruit naar die grote Bruiloft. Dus kies de juiste plaatsen: wie goed feest weet te vieren, met de juiste instelling, die is werkelijk al op weg naar Gods toekomst. Amen.